

3. Городникова Н.В. Индикаторы инновационной деятельности: 2014. Статистический сборник / Н.В. Городникова, Л.М. Гохберг, И.А. Кузнецова и другие. – М.: НИУ «ВШЭ», 2014. – С.472.
4. Дафт Р.Л. Уроки лидерства / Р.Л. Дафт. –М.: “Эксмо”, 2006. –С.480.
5. Конев И.В. Инновационная готовность персонала организации: диагностика и пути повышения: Автореферат дис. на соискание ученой степ, канд. социол. наук. –Белгород: 2001. –С. 25.
6. Оголева Л.Н. Инновационный менеджмент. –М.: “Инфра-М” 2001. –С.238.
7. Афонин И.В. Инновационный менеджмент. –М.: Гарда-рики, 2007. –С. 223.
8. Маркова А.К. Психологические проблемы повышения квалификации. Ж. «Педагогика», 1992. – С. 9 -10.
9. Балакирева Л.А. Психология профессионального успеха. / Л.А.Балакирева, Н.А.Даниличева. СПб.: ЛСП, 1998. –С.144.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақола инновацион раҳбар ижтимоий-психологик феномен сифатида мавзусига бағишланган. Шунингдек, мақола матнида инновацион раҳбар шахсига ҳос қатор ижтимоий-психологик сифатлар, инновация ва жамият тараққиоти, бошқарув амалиёти ва унинг самарадорлиги, қўлқўришлар ва раҳбар имкониятлари, замонавий раҳбарга ҳос ташаббускорлик, ижтимоий фаоллик, самарали бошқарув қўбилияти, ҳуққ-атвор стратегияси каби масалалар ҳам, илгор ижтимоий-психологик концепциялар орқали кенг ёритилган.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена теме инновационного лидерства как социально-психологического феномена. В статье также обсуждается ряд социально-психологических качеств инновационного лидера, инновации и социальное развитие, практика управления и ее эффективность, ежедневные изменения и возможности лидерства, современная лидерская инициатива, социальная активность, эффективные управленческие навыки, поведенческая стратегия через продвинутые социально-психологические концепции.

SUMMARY

The article is devoted to the topic of innovative leadership as a socio-psychological phenomenon. The article also discusses a number of socio-psychological qualities of an innovative leader, innovation and social development, management practice and its effectiveness, daily changes and leadership opportunities, modern leadership initiative, social activity, effective management skills, behavioral strategy through advanced socio-psychological concepts.

O'SMIR YOSHDAGI O'QUVCHILARDA SHAXS SIFATLARINING SHAKLLANISHI

Q.Yusupov – katta o'qituvchi

Qoraqalpog'iston Respublikasi Xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash ularning malakasini oshirish hududiy markazi

Tayanch so'zlar: inson, shaxs, o'smir, rivojlanish, taraqqiyot, xulq-atvor, ijtimoiylashuv, krizis, muloqot, ta'lim-tarbiya faoliyat, obyektiv, subyektiv, maqom, o'quv, mehnat.

Ключевые слова: человек, личность, подростковый возраст, развитие, прогресс, поведение, социализация, кризис, общение, образование, деятельность, объективный, субъективный, статус, образование, работа.

Key words: person, personality, adolescence, development, progress, behavior, socialization, crisis, communication, education, activity, objective, subjective, status, education, work.

Insonning shaxs sifatida tavsiflanishining muhim psixologik lahzasi uning dinamik xususiyatlari hisoblanib, jamiyatdagi maqomi (iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, g'oyaviy negizga bog'liq, ya'ni uning jamiyatda egallagan o'rni, nufuzi, mavqei (bilan belgilanadi) orqali ifodalanadi. Ushbu maqom negizida esa hamisha uzluksiz ravishda o'zaro aloqalar tizimi yotadi. Inson bajarishi lozim bo'lgan guruhviy faoliyat va turmushga, kasb-hunarga aloqador, ya'ni, oiladagi hamda jamoadagi rolning ijtimoiy funktsiyasi, uning muayyan maqsadga, qadriyatga, ma'naviyatga yo'nalganligi, shaxsni faollashtiradi, natijada u barcha jabhalarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Maqom, rol, qadriyatga yo'nalganlik shaxs xususiyatlari, sifatleri, fazilatleri, xosiyatlari va xislatlarining birlamchilarini tashkil etadi, uning tuzilishida asos bo'lib xizmat qiladi. Shaxsning tavsifi faoliyat, xulq motivatsiyasi xususiyati va ijtimoiy fe'l-atvor (oddiy stereotipdan tortib, to xalq donishmandligi namunalari) tuzilishini belgilab, uning tarkibidan ikkilamchi alomatlar, belgilar sifatida joy egallaydi. Shaxsning birlamchi va ikkilamchi sifatlarining o'zaro tasirini birlashtiruvchi yuksak samara tarzida inson xarakteri va mayllari yuzaga keladi. Insonning shaxs xislatlarini rivojlantiruvchi, ularni takomillashtiruvchi va barqarorlashtiruvchi asosiy shakl uning jamiyatdagi hayot yo'li, muayyan iz qoldirishi va ijtimoiy tarjimai holi hisoblanadi. Shaxsning xalqiga qilgan xizmati uning e'zozlanishiga, hattoki milliy ma'naviy boylik, tafakkur gulshani va sarchashmasi darajasiga ko'tarilishi mumkin [1:116].

Insonning faoliyat subyekti sifatidagi asosiy tavsiflari qatoriga uning bu sohada taraqqiyotning mahsuli-ongi (obyektiv faoliyatning innkosi sifatida (va faoliyati) voqelikning o'zgartiruvchisi tariqasida) kiradi. Inson amaliy faoliyatning subyekti tarzida uning shaxsiy fazilatleri va xislatlarini tavsiflabgina qolmaydi, balki mehnatning texnik vositalari va texnologiyasi, ularning kuchaytiruvchanlik, tezlashtiruvchanlik va yaratuvchanlik

funktsiyalari sifatida yuzaga keladi. Amaliy faoliyat umuminsoniy va yakka shaxs tajribasining bir qismi tariqasida, egallanilgan, o'zlashtirilgan, puxta tajribadan foydalanish singari namoyon bo'ladi. Nazariy faoliyatning subyekti bo'lmish inson o'zining bilimlari, kasbiy ko'nikmalari, aqliy malakalari bilan tavsiflanadi, qaysiki ular o'ziga xos alomatlar tizimi bilan bevosita bog'liqdir. Aqliy faoliyat ijodiyot darajasiga o'sib o'tishi natijasida ijodiy mahsullar yangiliklar, qonuniyatlar vujudga keladi va jamiyat taraqqiyotini harakatlantiruvchi kuchiga aylanadi. Ajdodlar merosi va avlodlar salohiyati mahsullarining uzviy boglanishi nazariy va amaliy faoliyatning o'zaro uyg'unlashuvini taqozo etadi, vaholanki, har ikkala faoliyat turida ijodiylik alomati, mahsuli ishtirok qiladi, fan va texnika rivojini ta'minlaydi. Faoliyat tajribalar bilan uzviy bog'lansa, uning samaradorligi, maqsadga yo'nalganligi, amalga oshish imkoniyati yuksak bosqichga ko'tariladi [1:117].

O'smirlik davri maktab va boshqa ta'lim maskanlarida o'qish davrlariga to'g'ri keladi. Bu davrdagi etakchi faoliyat o'quv faoliyati bo'lib, unda bola bilim olish bilan bog'liq, malaka va ko'nikmalarni o'rnatishdan tashqari, shaxs sifatida ham muhim o'zgarishlarga yuz tutadi. O'smirlik davri eng murakkab va shu bilan birga muhim taraqqiyot bosqichidir. Ilk o'smirlik 11-13 yoshni, katta o'smirlik 14-15 yoshlarni o'z ichiga oladi. Bu davrning eng muhim hislati shundan iboratki, u bolalikdan o'spirinlik, kattalikka, yoshlikdan etuklikka o'tish davridir.

O'smirlarning ota-onasi, kattalar bilan qiladigan muloqoti ularning katta bo'lganlik hissi asosida tuzilgan bo'ladi. Ular kattalar tomonidan qilinadigan haq-huquqlarini cheklashlariga, qarshilik va e'tirozlariga qattik qayg'uradilar. Lekin shunga qaramasdan, u muloqotda kattalarning qo'llab-quvvatlashlariga ehtiyoj sezadilar. Birgalikdagi faoliyat o'smirlar katalarni yaxshiroq tushunishlari uchun yordam beradi. O'smir o'zida bo'layotgan o'zgarishlar, uni tashvishga solayotgan

muammolar haqida kattalar bilan bo'lishishga katta ehtiyoj sezadi, lekin buni hech qachon birinchi bo'lib o'zi boshlamaydi. O'smir o'ziga nisbatan yosh bolalardak qilinadigan muomala-munosabatiga qattiq norozilik bildiradi, o'smirlar muloqoti nihoyatda o'zgaruvchanligi bilan xarakterlanadi. O'smirlar davriga kimningdir hatti-harakatini imitatsiya qilish xosdir. Ko'pincha ular o'zlariga tanish va yoqadigan kattalarning hatti-harakatlariga imitatsiya, taqlidchanlik qiladilar [3:72].

Shunday bo'lishiga qaramay, o'smirlik yuqorida takidlanganidek, qarama-qarshiliklarga boy davrdir. Uni ba'zi olimlar «krizislar, tanazzullar» davri ham deb ataydilar. Sababi-bola ruhiyatida shunday inqiroziy holatlar ko'p bo'ladiki, u bu inqirozni bir tomondan o'zi hal qilgisi keladi, ikkinchi tomondan, uni hal qilishga imkoniyati, kuchi va aqli yetishmaydi. Masalan, «kattalik hissigi» to'sqinlik qiladigan omillardan biri-bu ularning o'z otalaridan moddiy jihatdan qaramligi. Ruhan qanchalik o'zlarini katta deb his qilmasin, o'smir maktabga ketayotib, onasidan yoki otadan pul so'raydi, ular esa bolaga bolalarcha munosabatda bo'lib, o'zina pul beradilar. Ikkinchidan, kattalarday bo'lishni xohlaydi, lekin qiz bola onasining, o'g'il bola otasining kiyimini toshoyna oldida kiyib ko'rsa, baribir yarashmaydi. YAni, tashqi ko'rinishdagi kamchiliklar-hali qaddu-qomatning kelishmaganligi, uning ustiga yuzlari va tanasida paydo bo'ladigan noxush toshmalar uning ruhan salbiy hislarni boshdan kechirishiga olib keladi. Ya'ni, bu yoshni «arosat» yoshi ham deb atash mumkin, chunki katta bo'lib katta emas, bola ham emas. SHularning barchasi o'smirlik davridagi ruhiy tug'yonlarga sabab bo'ladi. Lekin shularga qaramay, bola o'zi bilib, bilmay o'z aqliy salohiyatini o'stirishga intiladi, chiroqli fikrlashga tashna bo'ladi va bu-uning psixik taraqqiyotidagi eng muhim o'zgarish hisoblanadi.

O'smir yoshdagi o'quvchilar shaxsining kamol topishida o'zini anglash muhim ahamiyatga ega. Chunki o'zini anglash jarayonida o'ziga baho berish mayli va istagi o'zini boshqa shaxslar bilan taqqoslash, o'ziga bino qo'yish ehtiyoji paydo bo'ladi. Bular esa o'smirning psixik dunyosiga, aqliy faoliyatiga, tevarak-atrofga munosabatining shakllanishiga tasir qiladi.

Psixologlar o'tkazgan tadqiqotlardan ko'rinadiki, o'smirlarning ko'pchiligi qat'iyatlilik, kamtarlik, mag'rurlik, samimiylilik, mehribonlik, dilkashlik, adolatlilik kabi manaviy, axloqiy tushunchalarni to'g'ri anglaydilar. Ularning turmush tajribasida fan asoslarini egallashi natijasida barqaror etiqod va ilmiy dunyoqarash tarkib topadi, shular zahirida axloqiy ideallar yuzaga kela boshlaydi.

O'smirlarning ideallari negizida orzu, maqsad va ularni ruyobga chiqarish rejalari namoyon bo'la boshlaydi. Muayyan kasbga mayl va qiziqish tug'iladi. Orzu-istaklar rang-barangligi bilan bir-biridan keskin ajralib turadi.

Adabiyotlar

1. Goziev E. Umumiy psixologiya. –Toshkent: 2002.
2. G'oziev E. Yosh davrlar psixologiyasi. –Toshkent: "O'qituvchi" 1994.
3. Давлетшин М.Г., Дўстмухамедова Ш., Мавлонов М., Тўйчиева С., Джумабаева М. Ёш ва педагогик психология ўқув қўлланма. –Тошкент: 2007.
4. Karimova V. Psixologiya ma'ruzalar matni. –Toshkent: 2005.

Bu maqolada o'smir yoshdagi o'quvchilarda shaxs sifatleri shakllanishining ijtimoiy, psixologik asoslari keltirilgan. Shuningdek o'smirlarning rivojlanishida o'quv faoliyatida ularning yosh xususiyatlariga mos muloqot jarayonlarini amalga oshirish orqali ular shaxs xulq-atvorlarining takomillashuvi bo'yicha psixologik va pedagogik ma'lumotlar berilgan.

РЕЗЮМЕ

PEZIOME

В статье представлены социально-психологические основы формирования личностных черт у подростков, а также дана психолого-педагогическая информация о развитии личности у подростков через реализацию коммуникативных процессов, соответствующих их возрасту, в учебной деятельности.

SUMMARY

The article presents the socio-psychological foundations of the formation of personality traits in adolescents, as well as provides psychological and pedagogical information about the development of personality in adolescents through the implementation of communication processes corresponding to their age in educational activities.